

git *haggetuli*, id est, terminalis terra, puta terrae fines sive confinia. Articulus enim apud Hebræos crebrius apponi solet nominibus communibus quam propriis: quanquam utraque versio eodem redeat. Byblus enim erat confinis Sidoni, uti dixi.

Donec ingrediaris Emath. — Duplex, ait S. Hieronymus in cap. vi *Amos*, sub initium, erat Emath, scilicet major, quae postea ab Antiocho dicta est Antiochia; et minor, quae Epiphania est appellata: utraque est in Syria. Posterior in Scriptura ponitur terminus terrae sanctae Judaeis promissae versus Syriam, sed exclusive; unde additur, « ad introitum Emath. » Judaea enim pertingebat fore usque ad Epiphaniam.

Vers. 7. 7. Et nunc divide terram in possessionem novem tribubus, et dimidia tribu Manasse. — Nam alteri parti dimidia tribu Manasse, aequae ac duabus ceteris tribubus Ruben et Gad, Moses jam dedit suam sortem et partem Chanaanensem cis Jordanem. Restant ergo novem tribus cum dimidia tribu Manasse, quibus tu, o Josue, Channaneam trans Jordanem sitam dividas. Unde sequitur:

Vers. 8. 8. Cum qua Ruben et Gad possederunt terram, quam tradidit eis Moyses. — « Cum qua, » scilicet dimidia tribu Manasse, non illa, quae cum novem tribubus trans Jordanem suas sedes te sortiente accipiet, sed altera, quae juncta est Rubenitis et Gaditis cis Jordanem. Sunt enim verba haec non Dei, sed auctoris libri historiarum suam prosequentis. Ille enim finiuntur verba Dei jubentis, novem tribubus cum dimidia Manasse a Josue distribui Chanaanem trans Jordanem, atque incipiunt verba auctoris historice narrantis quemodo Moses alteri parti tribus Manasse, una cum Rubenitis et Gaditis suas terrae portiones cis Jordanem jam ante distribuerit, ut simili modo de ceteris tribubus a Josue distributis narret; unde pro *cum qua*, Hebraice est *וְעִם אִמּוֹ*, id est, ut Valabius exponit, *cum alia dimidia tribu Manasse*, q. d. Tu, o Josue, divide terram trans Jordanem novem tribubus et dimidia tribu Manasse, quia Moses alteri dimidia tribu Manasse et duabus reliquis tribubus (omnes enim tribus numero sunt duodecim), scilicet Ruben et Gad jam divisit terram cis-Jordanicam: sic fiet ut omnes duodecim tribus suam in Chanaanem partem sortemque occupent. Hebræi enim confuse loquuntur multa simul convolvunt quae lectori ex circumstantiis, vel alibi dictis, aut aliunde notis evolenda, discernenda et distinguenda relinquunt. Porro sortes haec a Mose distribute Gaditis, Rubenitis et Manassensibus recensentur, Num. XXXI, vers. 32; hic vero eadem repetuntur et minutius explicantur.

Vers. 12. 13. Nolueruntque disperdere filii Israel Gessuri. — Non quasi Moses cum suis a Deo jussus eos disperdere, id facere renuerit, cum ipse Deo fuerit obedientissimus; sed quod ad collocandas primum in cis-Jordanica regione duas tribus cum dimidia, satis tunc agrorum oppidorumque erat,

ac cum toto exercitu trajiciendum erat in terram promissam trans Jordanem ad eam expugnandum. Haec de causa duae illae gentes Chanaanense, scilicet Gessuri et Machati, relictae fuere posteris expugnandae.

21. Et omnes urbes campestris, universaque regna Sehon, — q. d. Haec campestris et montanae urbes universae pertinebant ad regna Sehon; non ergo vult dicere quod soli Rubenitae universa regna Sehon occuparint.

Quem percussit Moyses cum principibus Madian: Hevæm, et Recem, et Ser, et Hur, et Rebe duces Sehon habitatores terre. — Moses primo percussit Sehon regem Amorrhæorum, Numer. XXI, 21; deinde percussit quinque hos principes, Hevæum, Recem, Sur, Hur et Rebe in bello Madianitico, Num. XXXI. Erant enim ipsi Madianitae; hic tamen dicuntur duces Sehon, eo quod ejus fuerint vestigales vel stipendiarii, ideoque illi suppeditas tulerint contra Hebræos, sed ipso eoque redierunt in Madian, ubi paulo post ipsi quoque a Mose occisi sunt.

25. Dimidiam partem terre filiorum Ammon. — Videtur hoc pugnare cum Deuter. II, 49, ubi dicitur: « Non dabo tibi de terra filiorum Ammon. » Respondeo cum Abulensi, Sehon regem bellicosum Ammonitis partem ditiosis Sur bello advenisse, quam profligato Sehon cum aliis ejus viribus, jure belli sibi vindicaverit israelitis, ideoque, *Judic. XI, 13*, rex Ammonitarum exposulavit cum Jephthe, volens eam sibi restitui, sed immerito: Deus enim concesserat dederatque Hebræis omnia regna quae parebant Amorrhæis, inter quae erant et haec. Nam illo loco Deuter. tantum excipit illa loca, quibus tunc dominabantur Ammonitae; haec enim eis vult relinquere. Tantum enim vetat Hebræis ne Ammonitas invadant, et cum eis bello decertent, idque in gratiam Lot eorum parentis, virique justi, qui erat nepos Abraham Hebræorum Patriarchae. Hanc ergo Ammonitarum regionem Sehon subegerat, cajus ditiosam dimidia ex parte possederunt Gaditae, alteram vero dimidiam tenuerunt Rubenitae.

Quae est contra Rabba, — id est, quae est e regione sive opposita civitati Rabbae, quae postea a Philadelpho dicta est Philadelphia.

30. Et cuncta regna Og regis Basan, — quae fuerunt tria, Argob, Basan, et pars Galaad. Sapius tamen Og vocatur rex Basan, et sub Basan caetera duo intelliguntur. Vide Deuter. III, 13 et seq.

31. Et dimidiam partem Galaad, — scilicet dedit Moyses Manassensibus; nam alteram dimidiam dedit Gaditis. Porro *et est dimidiam*, sive explicativum; explicat enim quae fuerint regna Og regis Basan, aique inter ea fuisse potiora dimidiam partem Galaad, Astaroth et Edrai.

(1) Vox haec *Hevæum* est aequivoca; hic significat *Zoi* qui fuit unus ex principibus Madianitarum, non vero *Hevæum*, quod nomen fuit unius ex populis Chanaanensibus.

Dividit partem filiorum Machir. — Solus Machir, filius Manasse, fuit patri superstes; quare idem est tribus Machir, quod tribus Manasse: Machir enim, utpote solus filius, ex asse fuit haeres patris sui Ma-

nasse: Machiro tamen additus fuit Jair ejus ex filia nepos, cum alioqui Jair ob patrem esset de tribu Juda: unde posteri Jair in Galaad cum posteris Machir habitaverunt, I Paral. II, 21 et sequentibus.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Preparatur divisio Chanaanem per sortes in duodecim tribus; unde ei quaedam praemittit, nimirum debere tribum Levi ab ea excipi, ac tribum Joseph in duas dividi, scilicet in Ephraim et Manasse, atque Calebo extra sortem dandam esse illam terrae portionem, quam ipsi ob merita olim Deus per Moysen assignarat.

1. Hoc est quod possederunt filii Israel in terra Chanaan, quam dederunt eis Eleazar sacerdos et Josue filius Nun, et principes familiarum per tribus Israel. 2. Sorte omnia dividentes, sicut praeeperat Dominus in manu Moysi, novem tribubus, et dimidia tribui. 3. Duabus enim tribubus et dimidia dederat Moyses trans Jordanem possessionem: absque Levitis, qui nihil terrae acceperunt inter fratres suos; 4. sed in eorum successerunt locum filii Joseph in duas divisi tribus, Manasse et Ephraim; nec acceperunt Levitae aliam in terra partem, nisi urbes ad habitandum, et suburbana earum ad alenda jumenta et pecora sua. 5. Sicut praeeperat Dominus Moysi, ita fecerunt filii Israel, et diviserunt terram. 6. Accesserunt itaque filii Juda ad Josue in Galgala, locutusque est ad eum Caleb, filius Jephone Cenezæus: Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me et te in Cadesbarne. 7. Quadraginta et quinque annorum eram, quando misit me Moyses famulus Domini de Cadesbarne, ut considerarem terram, nuntiavique ei quod mihi verum videbatur. 8. Fratres autem mei, qui ascenderant mecum, dissolverunt cor populi; et nihilominus ego secutus sum Dominum Deum meum. 9. Juravitque Moyses in die illo, dicens: Terra, quam calcavit pes tuus, erit possessio tua, et filiorum tuorum in aeternum, quia secutus es Dominum Deum meum. 10. Concessit ergo Dominus vitam mihi, sicut pollicitus est usque in presentem diem. Quadraginta et quinque anni sunt, ex quo locutus est Dominus verbum istud ad Moysen, quando ambulabat Israel per solitudinem: hodie octoginta quinque annorum sum, 11. sic valens, ut eo valebam tempore quando ad explorandum missus sum; illius in me temporis fortitudo usque hodie perseverat tam ad bellandum quam ad gradiendum. 12. Da ergo mihi montem istum quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, et urbes magnae atque munite: si forte sit Dominus mecum, et potero delere eos, sicut promisit mihi. 13. Benedixitque ei Josue, et tradidit ei Hebron in possessionem. 14. Atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Jephone Cenezæo usque in presentem diem: quia secutus est Dominum Deum Israel. 15. Nomen Hebron ante vocabatur Cariath-Arbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est, et terra cessavit a praeliis.

Vers. 1. 1. QUAM DEDERUNT EIS ELEAZAR SADERDOS (Sacerdos scilicet Pontifex) ET JOSUE FILIUS NUN, ET PRINCIPES FAMILIARUM (id est, tribuum) PER TRIBUS ISRAEL. — q. d. Et duodecim principes juxta duodecim tribus Israel: quaeque enim tribus sunt habebat principem. Hebraice, *capita Patrum* (id est, principes) *tribuum filiorum Israel*. Igitur tres hic ponuntur divisionis et sortitionis praesides et executores, scilicet primus Eleazar Ponti-

flex, secundus Josue populi princeps, tertium ordinem faciunt duodecim principes tribuum, quorum quisque suam tribum representabat, ejusque curam gerebat, ne quae eis injuria aut sortis imminutio fieret, ut principibus tribuum contentis, omnes tribus contentae sortitioni acquiescerent.

Porro praepositur hic Eleazar Josue, quia dignior: dignior enim est Pontifex princeps et rege.

Negat id Abulensis, censeque Josue digniorem fuisse Eleazaro; sed contrarium ostendi ex ipsis Scripturae verbis *Num. xxvii, 21.*

Ps. 3. 3. ABSQUE LEVITIS, QUI NIHIL TERRE ACCEPERUNT INTER FRATRES SUOS, — quia Levitarum portio erat Dominus, id est oblationes; oblationes enim et victimarum Deo immolatarum pars cedebat Levitis.

Vers. 4. 4. SED IN EORUM SUCCESSERUNT LOCUM FILII JOSEPH IN DUAS DIVISI TRIBUS, MANASSE ET EPHRAÏM. — Carpit hic Masius vulgatum interpretem, quod Hebræo nonnulla adjungat. Nam in Hebræo tantum est, *quia filii Joseph fuerunt duæ tribus Manasse et Ephraim.* Verum respondeo, Nostrum id clarius interpretari veritudo: « Sed in eorum locum successerunt filii Joseph, » *q. d.* Quia seclusa tribu Levi, tantum restabant undecim tribus Chanaanæ divisuræ, hæc de causa tribus Joseph divisa est in duas, ut numerum duodenarium tribuum Israel explet, itaque acciperet duas terræ promissæ portiones, unam pro tribu Joseph, alteram pro tribu Levi, quam scilicet illa acceptura fuisset, si inter duodecim fuisset computata: jam autem ea exclusa, successit illi altera pars tribus Joseph, ac duodecimam tribum constituit, itaque duodecimam partem terræ promissæ obtinuit. Volebat enim Deus duodecim tribubus distribuere Chanaanem, ideoque eam in duodecim portiones dividi, atque hæc ratione tribus Joseph successit quoque tribui Ruben in jure primogenituræ, quod erat ut primogenitus (qualis erat Ruben) duplicem portionem hereditatis paternæ obtineret, cæteri vero fratres simplicem. Hoc jure excidit Ruben propter incestum cum Bala nocera sua commissum, ideoque illud datum est casto Joseph. Unde ipse per duos filios suos, scilicet Ephraim et Manasse, duas tribus constituit, et duplicem sortem terre sanctæ adeptus est.

Vers. 6. 6. AD JOSUE IN GALGALIS. — Ibi enim erant castra et stativa Josue et Hebræorum; quare ibidem hæc omnia gesta sunt, factaque hæc prima divisio Chanaanæ in quinque tribus: nam posterior divisio in septem reliquis tribus facta est in Silo, cap. xviii, vers. 1.

LOCUTUSQUE EST AD EUM CALEB FILIUS JEPHONÆ CENEZEUS. — Caleb hic exploraverat terram sanctam, missus a Mose cum Josue et cæteris decem exploratoribus, hisque illam calumniantibus et murmur populi excitantibus, Caleb cum Josue restitit, murmurque repressit, terram promissam laudando, eamque Dei ope facili expugnato ostendendo. Quare Deus illi in premium jussit dari extra sortem Hebronem ejusque confinia, *Num. cap. xiii et xiv;* quæ proinde ipse hic a Josue sibi assignari deposcit. Quocirca alius est hic Caleb a Caleb, qui fuit atavus Beseleel, et filius immediatus Esron filii Phares, filii Juda, de quo *I Paral. ii, 18,* ut contra R. Salomonem probavi, *Eccli. xxxi, 1.* Esto hic quoque Caleb descendat de Juda et forte a Phares et Esron, sed mediantibus

bus avis et abavis. *Caleb* hebræice idem est, quod *canis*, idque apposite, quia ipse ut canis allatit exploratores terræ sanctæ detrahentes, murmurque populi repressit. Rursum *Caleb* idem est quod *quasi cor*, quia ipse corde generoso et magnanimo tutus est causam fidelemque Dei contra cæteros exploratores et populum murmurantem.

FILIUS JEPHONÆ. — Nonnulli *Jephonæ* accipiunt non ut proprium, sed ut appellativum, significans oculatum, sagacem, e *קנה פנה*, quod significat aspicere, inspicere, perspicere. Verum certum est Jephonæ esse nomen proprium patris Caleb, cujus tamen etymon uni datum apprimè convenit Calebo, utpote oculatissimo et prudentissimo.

CENEZEUS. — Cur Caleb vocatur Cenezeus? Numerantur Cenezei inter cæteros Chanaanæ populos, *Genes. xv, 19.* Sed certum est Caleb inde non vocari Cenezeum: fuit enim ipse gente et genere Hebræus, non Chanaanæus. Rursum fuit alius Cenez ab Esau progenitus (unde teste S. Hieronymo in *Locis Hebr.*, Idumæi nonnulli dicti sunt Cenezei), de quo *Genes. cap. xxxvi, vers. 43 et 42;* sed certum pariter est nec ab eo Caleb dici Cenezeum: constat enim eum fuisse Judæum, non Idumæum, atque a Jacob, non ab Esau progenitum.

Dico ergo Caleb vocari Cenezeum ab avo vel proavo, qui fuit Cenez, fuitque vir eximius, ideoque nomen suum posteris communicavit, ut ab eo vocarentur Cenezei; id ita esse colligimus ex eo quod nomen hoc Cenez frequens et celebre fuerit in familia Caleb; nam et frater Calebi, qui fuit pater Othoniæiis Judæis, vocatus est Cenez: nepos quoque Calebi ex filio nuncupatus est Cenez, ut patet cap. seq., vers. 13; *Judic. cap. i, 13; I Paral. iv, 13 et 14:* idque erat avo vel proavo suo viro illustri, qui dictus erat Cenez, ut videtur. Quare non est verisimile Cenez hunc fuisse vitricum vel patruum Calebi, uti nonnulli volunt. Cenez ergo genuit Jephonæ, Jephonæ genuit Caleb, inde Caleb dictus est Cenezeus. Unde Cenezeus Hebræice idem est quod *possessio mea iste* vel *indus meus iste*, ait Pagninus in *Nomen. Hebr., q. d.* Caleb fuit vere nepos et hæres avi sui Cenez viri illustri, ac cum possessione et hereditate simul ejus virtutes heroicas possedit et hereditavit: quare vere fuit, dieique potuit Cenezeus, æque ac Israelita et filius Abraham.

9. TERRA QUAM CALCAVIT PES TUUS ERIT POSSESSIO TUA. — Quæ fuerit hæc terra, non explicuit Moses *Numer. cap. xiv, vers. 24;* sed hinc liquet fuisse Hebronem quam adit Caleb, dum terram cum aliis exploratoribus lustraret, cum illi eam adire non auderent ob metum gigantum eam incolentium.

10. QUADRAGINTA ET QUINQUE ANNI SUNT EX QUO LOCUTUS EST DOMINUS VERBUM ISTUD AD MOSEN, QUANDO AMBRALBAT ISRAEL PER SOLITUDINEM; RODIE OCTO-

GINTA QUINQUE ANNORUM SUNT. — Hic locus magnam lucem affert toti huic libro; Caleb enim hisce verbis totam istius temporis chronologiam complectitur, ex quo certo colligitur bellasse Josue cum Chanaanæis per sex annos, hisque subactis anno septimo divisisse eorum terram per duodecim tribus Israel. Hæc ergo est periocha et synopsis gestorum Josue.

Josue anno sui ducatus sueque gubernationis primo, die decima mensis primi, tradidit populum Israel per Jordanem, cedentibus aquis, in terram Chanaan, ut audivimus cap. iii et iv. Pascha vero celebravit in Galgalis die decima quarta mensis primi in planitie Hierichuntis; sequenti die populus comedit de frumento terræ, quo facto, mox postero die manna desit, ut dictum est cap. v. Hinc patet Josue et Hebræos mox ab obitu Moysi, anno scilicet inenite 41 ab exitu ex Ægypto, ingressos esse Chanaanem, et eversa Jericho cum cæteris gentibus bellum gessisse, idque per sex annos. Septimo enim anno omnibus subactis, divisit Josue Chanaan Hebræis. Id ita esse patet ex collatione historice recensite hoc cap. cum iis que narvantur *Num. xiii, et Deuter. ii.* Nam cum Josue inchoaret hanc divisionem, Caleb ait et hoc versu, se cum inter alios ad explorandam terram Chanaan de Cadesbarne *Num. xiii* emittenter, fuisse 40 annorum, et ab eo tempore ad præsens fluxisse 45 annos, sequè jam 85 esse annorum. Certum est autem eum cum aliis exploratoribus fuisse missum anno secundo ab exitu ex Ægypto, *Num. x et xii, et Josue xiv, a quo anno usque ad annum 40 ab exitu ex Ægypto quo mortuus est Moses, et Josue dux constitutus, fluxerit anni 38; jam computa ab anno 38 ad 43, habebis septem annos, quibus sex prioribus bello domitis et cæsis Chanaanæis, septimo eorum terram dividerunt, cum scilicet jam Caleb esset 85 annorum. Divisio ergo hæc terræ facta est anno 47 ab exitu ex Ægypto, qui fuit ducatus Josue septimus, saltem inchoatus. Ita Theodoretus hic, *Quæst. XVI, Abulensis, in cap. xiii, Quæst. III, et in cap. xxii, Quæst. II,* ubi relutat Josephum quinquentio, et Lyranum sexennio tempus belli definiunt. Sic et Masius, Magalianus et alii hic. Denique hæc est communis Hebræorum sententia.*

Vers. 11. 11. SIC VALENS. — Deus Calebi servavit in senecta robur pristinum, tum in premium suæ fidelitatis, ut terra promissa, pro qua contra murmuratores steterat, vigens valensque potiretur et frueretur; tum ut testis esset oculatus omnium que gesta erant a Mose in deserto eaque narraret junioribus Hebræis: omnes enim murmuratores a Deo morte puniti fuerunt in deserto; eorum ergo filii juvenes, qui non murmuraverant, ingressi sunt terram promissam. His igitur Caleb, senex, testatus est et predicavit mira, que Deus patribus præstiterat in deserto. Sic mox post Christum longævi fuit S. Joannes, S. Simeon, S. Dionysius Areopagita, S. Polycarpus alique plur., ut pos-

teris essent oculati vel auriti testes gestorum Christi. Similis fuit Paulus Concoridensis, cujus validam senectam ita describit S. Hieronymus, *epist. 21 ad eundem:* « Ecce, inquit, centenus ætatis circulus volvitur, et in semper præcepta Domini custoditis, futura beatitudinem vitam per presentia exempla meditaris. Oculi lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum et succi plenum, cani cum rubore discrepant, vires cum ætate dissentiant: non memorie tenacitatem, ut in plerisque cernimus, antiquior senecta dissolvit; non collidi acumen ingenii frigidus sanguis obtundit; non contractam rugis faciem arata frons asperat; non denique tremula manus per curvos ceræ lamelles errantem stylum ducit: future nobis resurrectionis virorem in te Dominus ostendit, ut pœcatis sciamus esse, quod cæteri adhuc viventes commemorantur in carne; iustitia, quod tu adolescentiam in aliena ætate monstris. »

TAM AD BELLANDUM, — cum gigantibus in Hebronem mihi a Deo data degenitibus, ut eos expellam, et Hebronem expugnem mihi que vindicem. Unde sequitur:

12. DA ERGO MIHI MONTEM ISTUM, QUEM POLICITUS EST DOMINUS TE QUOQUE ACCIDENTE, IN QUO ENACIM SUNT. — « Montem istum, » in quo sita est Hebron, Dabir et Anab urbes: hæc enim Deus promissit Calebo, *Num. xiv, 24.* Licet enim Scripturæ eas ibi nominatim non exprimat, tamen Moses viva voce ipsas declaravit, ut patet ex hoc loco, scilicet terram eo loco a Deo promissam Calebo, esse montana Hebron. Causa cur Deus hæc præ aliis assignaret Calebo fuit prima, invicta et excelsa virtus ac fortitudo Calebi, qua paulo ante dixit se jam quinque et octoginta annorum tam esse validum animo et corpore, quam cum esset quadraginta annorum. Secunda, quia montana Hebronis ab Enacim, id est gigantibus, insidebantur, quos cæteri Hebræi mire formidabant, nec ausi fuissent eos aggredi, uti aggressus est Caleb. Tertia, quia ante annos quadraginta, Caleb ingressus fuerat hæc montana, eaque cum gigantibus lustraret, populoque dixerat illa facile per Deum posse expugnari, cum cæteri exploratores metuosissimi negarent, populumque metu gigantum ab ingressu in terram promissam absterrent. Voluit ergo Deus ostendere verum esse quod dixerat Caleb, ac per eum gigantes debellare. Ita Deo duce fortissimos quosque et queque ardua superamus, si Deo nixi rem fidenter et animose aggrediamur. Deus enim opem quam promissit præstat, et incipientes adjuvat, roborat, promovet, ut rem alias difficilem facile expediant. Sic David carnev illam turrim, ut ait Chrysostomus, puta Goliath, lapillo prostravit, quia Deo confusus magno animo cum eo duellum iavit. S. Antonius, teste S. Athanasio, vidit quandoque diabolum specie gigantibus caput inter nubila attollere et condere, sed ejus

frandem agnoscens : Frustra, inquit, me tentare conaris ista mole corporis. Age si quid habes in me potestas et virum, exere : « Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo ? Dominus protector vita, a quo trepidabo ? » Quo dicto larva illa gigantea evanuit. Tales difficultatum larvas singulis objicit demon ; sed si Deo nixi eas spernamus, ac contra eas conemur, in fumum ibunt.

IN QUO ENACIM SUNT, — puta gigantes prognati ab Enac gigante : licet enim gigantes hos Hebrone expulserit Josue cap. xi, vers. 12, tamen hinc liquet nonnullos cladem istam evasisse, ac profugisse ad Philistinos, indeque reparatis viribus rediisse Hebronem, eamque quasi avorum sedem insedissee, ideoque Calebum rursus eos expulisse.

SI FORTE. — Non quod Caleb dubitet de promissis Dei, sed quod modeste de se sentiat, vereaturque ne Dei opem sibi promissam sua culpa vel socordia averat.

Vers. 13. 13. BENEDEXITQUE ET JOSUE. — *g. d.* Josue prospera omnia apprecatur sed Calcho, et praesertim felicio expugnationis montanarum urbium quas insidebant gigantes, exitum, *g. d.* Deus te fortunet, Deus tibi benedicat, Deus gigantes tibi subiciat. Ita Abulensis. Alter Arias et Vatablus : Benedixit, inquit, id est collaudavit animos et virtutem Calebi. Masius vero, concessit (Calcho) ea quae audiebat.

Vers. 14. 14. QUIA SECUTUS EST DOMINUM DEUM ISRAEL. — Hebraice, quia complevit post Dominum Deum Israel, id est, quia plene secutus est Deum, sicut eundem olim secutus fuerat Israel sive Jacob pater et patriarcha suus. Septuaginta, eo quod ipse secutus esset mandatum Dei Israelis. Item vero, vers. 8, vertunt, ego vero adhaesi Domino Deo meo. Sensus est, *g. d.* Caleb non solum privatum pie sanctaque vixit, sed Dei etiam gloriam, ac proximorum, puta Hebraeorum, prosperitatem et salutem quibus fieri poterat modis, ad ultimum usque vite actum sedulo et constanter procuravit, et omnino munere illo cui eum Deus praefecerat, graviter, attente et constanter perfunctus est. Ita Masius.

Ars. 15. 15. NOMEN HEBRON ANTE VOCABATUR CARIATH-ARBE : ADAM MAXIMUS IBI INTER ENACIM SITUS EST. — Ostendit Enacim, id est, gigantes fuisse in Hebron, ut dixit vers. 12, ex eo quod Hebron olim sit dicta Cariath, id est civitas Arbo gigantis.

Nota primo : Haec civitas dicta est Hebron ; nam de ea dicitur Numer. xiii, 23 : « Hebron septem annis ante Tanim urbem Egypti condita est. » Deinde Hebron occupata fuit ab Arbo gigante cum suis posteris, indeque cognominata est Cariath, id est civitas Arbo, qui fuit « Adam, » id est homo, « maximus inter Enacim ; » vel qui antonomastice cognominatus est Adam, quia homo erat maximus inter gigantes, ac in Hebron sibi sedem sepulcrumque delegerat. Unde ex He-

braeo sic proprie clareque veritas, Hebron antea vocata est Cariath-Arbe, is homo maximus fuerat inter Enacim. Ita Chaldaeus, Masius, Cajetanus, Vatablus, Arias, Pagninus et alii. Hinc genuinum hujus loci esse sensum patet ex Hebraeo, et ex eo quod hic Arbo fuerit pater Enac, ut dicitur cap. xv, vers. 13, et cap. xxi, vers. 11. Ab Enac autem prognati sunt Enacim gigantes. Hinc Arbo hic vocatur maximus, tum vastitate corporis, tum principatu et imperio, tum rerum gestarum gloria, tum dignitate, ut qui fuerit pater, imo patriarcha Enacim, a quo sollicit omnis haec gigantum soboles est proseminata, ideoque nomen ejus inditum fuit Hebroni, in qua gigantes hi habitare. Item liquet ex Septuaginta, qui vertunt, nomen Hebronis olim urbs Arbo (perperam nonnulli locunt Argob) metropolis ipsorum Enacim ista.

Alter haec interpretatur S. Hieronymus in cap. xviii Matth., et Quest. in Paralipom., ac Hebraei in Beseit Rabba, id est, in Genesi majori, atque eos secuti Lyranus, Hugo, Dionysius Carthusianus, Abulensis, videlicet, *g. d.* Hebron prius vocata est Cariath-Arbe, id est, civitas quatuor, scilicet virorum illustrium, quia in ea sepulti sunt quatuor Patriarchae, nimirum Adam, Abraham, Isaac et Jacob cum uxoris suis. De tribus ultimis patet ex Genesi cap. xvii, vers. 30, et alibi : fuit domus Zachariae, in qua natus et educatus est S. Joannes Baptista. Hinc et Masius in cap. xv, vers. 13, asserit vicinas Hebroni urbes fuisse nuncupatas Dabir, id est sacrum penetrale, et quasi oculum ; Cariath sepher, id est civitas litterarum, quod in illa quasi in archivo servarentur monumenta Patrum antiquorum.

Vernum haec omnia accepta videntur ex S. Hieronymo, cujus auctoritatem posteri Latini vulgo secuti sunt. Nam ceteri antiquiores et doctiores asserunt, Adamum habitasse in Judea ac Hierosolymis, ibique mortuum et sepultum esse non in Hebron, sed in Golgotha, sive monte Calvariae, ubi crucifixus est Christus, imo a calvaria Adae nomen accepisse montem Calvariae. Ita Origenes, hom. 33 in Matth. ; S. Epiphanius, haeresi 46, quae est Tatanorum ; S. Athanasius, tract. De Passione Domini ; S. Cyrilianus, serm. De Resurrectione ; S. Ambrosius, lib. V, epist. 19, et in Luca cap. xxiii ; Theophylactus et Euthymius in cap. xxvii Matth. ; quin et ipse S. Hieronymus, epist. 17 ad Morell. ; S. Cyrillus, Moses-Ber Cepha, lib. De Paradiso ; S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, Anastasius Sinaita, lib. VI Hexam., et alii quos citant et sequuntur Suarez, III part. Quast.

scribunt, ideo nomen Arbo, quod significat quatuor, illi urbi esse impositum, quia priscis saeculis quatuor illi viri habitaverunt, Aner, Escol, Mamre et Abraham ; idem illic sint circumcis ; quatuor item matrone celeberrime ibidem sepultae fuerunt, Heva, Sara, Rebecca et Lia : et quatuor Patriarchae Adam, Abraham, Isaac et Jacob : et quod ex eo loco Abraham quatuor reges insecutus percuterit. Verum ut plurima quae sunt in illis Commentariis, fictitia esse constat, sic haec parum firma et probabilia esse debent.

Audi nunc Abulensem : iste est verior et communior sensus, quem omnes fere Catholici tenent. Nam Adam vixisse perhibetur apud urbem Hebron, et ibi finivisse dies suos, ibique sepultus est cum Eva conjuge ; ibi quoque eum a Deo formatum esse perhibent. Nam extra paradysum eum plasmatum constat. Eva autem formata est in paradiso ex costa Adae, Genes. ii ; sic quoque testantur Gentes, quae nunc habitant apud urbem Hebron, quae ab incolis Vallis lacrymarum dicitur, eo quod Adam ibi Abelem a Caino occisum luxerit centum annis. Haec Abulensis. Eadem tradunt Salgaliacus, Bredembachius, Borchardus, et ex iis Adrichomius in Descript. tribus Juda, num. 7, 90, 91, 100 et 143. Hinc et David rex inauguratus est, et regnavit in Hebron, quasi in avita patrum et avorum urbe, II Regum cap. ii, vers. 3. Ibi quoque fuit domus Zachariae, in qua natus et educatus est S. Joannes Baptista. Hinc et Masius in cap. xv, vers. 13, asserit vicinas Hebroni urbes fuisse nuncupatas Dabir, id est sacrum penetrale, et quasi oculum ; Cariath sepher, id est civitas litterarum, quod in illa quasi in archivo servarentur monumenta Patrum antiquorum.

Vernum haec omnia accepta videntur ex S. Hieronymo, cujus auctoritatem posteri Latini vulgo secuti sunt. Nam ceteri antiquiores et doctiores asserunt, Adamum habitasse in Judea ac Hierosolymis, ibique mortuum et sepultum esse non in Hebron, sed in Golgotha, sive monte Calvariae, ubi crucifixus est Christus, imo a calvaria Adae nomen accepisse montem Calvariae. Ita Origenes, hom. 33 in Matth. ; S. Epiphanius, haeresi 46, quae est Tatanorum ; S. Athanasius, tract. De Passione Domini ; S. Cyrilianus, serm. De Resurrectione ; S. Ambrosius, lib. V, epist. 19, et in Luca cap. xxiii ; Theophylactus et Euthymius in cap. xxvii Matth. ; quin et ipse S. Hieronymus, epist. 17 ad Morell. ; S. Cyrillus, Moses-Ber Cepha, lib. De Paradiso ; S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, Anastasius Sinaita, lib. VI Hexam., et alii quos citant et sequuntur Suarez, III part. Quast.

XLVI, art. 10 ; et Sixtus Senensis lib. VI Biblioth., annotat. 132. Hos priscos sequuntur recentiores, scilicet Baronius, Pererius, Tornielius, Fevardenus qui ait hanc esse constantem Ecclesiae sententiam, Sallanus et alii.

Conantur nonnulli utramque sententiam conciliare, dicendo Adamum primo fuisse sepultum in Hebron, deinde in Golgotha. Ita Honorius Augustodunensis in Chron., Vilalpandus in Appar. lib. I, cap. ix, Delrio, et favet Serarius ; idque ob traditionem incolarum Terrae sanctae, quam recenset Borchardus, Adrichomius et alii ; Genebrardus vero lib. I Chronol., ait Adamum juxta Hebrones sepultum in Hebron, juxta Patres vero in Golgotha. Ut ut est, mihi certum est id de Hebron hoc loco non significari. Nam Adam hic non est nomen proprium, sed appellativum, significans hominem ; nec protoplastum, sed Arbo gigante denotat. Sic II Reg. vii, 19, dicitur : « Ista est lex Adam (id est hominis), Domine Deus. » Et Osee xi, 4 : « In funiculis Adam traham eos. » Adam, id est hominis, quibus sollicit trahi solent homines, et saepe alibi, praesertim in Hebraeo. Adam, enim dicitur ab אדם adam, quae vox significat terram rubram, sicut homo ab humo, Genes. ii. Explicat enim quis fuerit Arbo, scilicet Adam, id est homo maximus, tum mole corporis, tum potentia, dignitate et auctoritate. Unde videtur quod Arbo idem sit quod רב rab, id est magnus, potens, princeps, a radice רבב raba, id est multus, id est magnus fuit, ut aleph in Arbo non sit radicale, sed heamantionem sive formativum nominis ; nisi malis Arbo proprie accipere, ut significet quatuor, et quantum vel quadratum, quasi Arbo hic fuerit quartus primorum gigantum et principum, aut unus ipse quatuor aliis par et aequipollens exstiterit.

Porro Deus propter Caleb, cui dedit Hebronem, ita in sortitione tribuum sortes direxit, ut sors tribus Juda caderet juxta Hebronem, ne Caleb eam possidens a sua tribu Juda divelleretur. Denique Calebi sepulcrum juxta Hebronem assignat S. Hieronymus, Adrichomius et alii.

ET TERRA CESSAVIT A PRAELIS. — Clausura haec more Hebraeo referenda est ad antecedentia, non proxime, sed remote, scilicet ad bella a Josue confecta, de quibus actum est superioribus capitibus, *g. d.* Bellis confectis, suppressisque Chananeis, cum sorte dividenda esset eorum terra duodecim tribus Israel, cumque suam in ea sortem a Josue petisset et impetrasset Caleb, terra ista quiescit a praellis, utpote victoribus Hebraeis iam subdita.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josue per sortes dividit Chananaam duodecim tribubus. Igitur hoc cap. primo, narratur regiones quæ sorte obtigere tribui Judæ. Deinde, vers. 13, quomodo Caleb arnis obtinuerit Hebronem locaque vicina. Tertio, vers. 21, numerantur civitates quæ in hac sortitione tribui Judæ obvennerunt.

Porro sors tribus Judæ major fuit sortibus aliarum tribuum, tum quia tribus Judæ erat major et numerosior cæteris omnibus, ut patet num. 2, 3 et seq.; tum quia Caleb extra sortem in tribu Judæ jussu Dei obtinuit confinia Hebronis.

1. Igitur sors filiorum Judæ per cognationes suas ista fuit: A termino Edom, desertum Sin contra Meridiem, et usque ad extremam partem Australis plage. 2. Initium ejus a summitate maris salissimæ, et a lingua ejus, quæ respicit Meridiem. 3. Egrediturque contra Ascensum Scorpionis, et pertransit in Sina: ascenditque in Cadesbarne, et pervenit in Esron, ascendens ad Addar, et cicuiens Carcaa, 4. atque inde pertransiens in Asemona, et perveniens ad torrentem Ægypti; eruntque termini ejus mare magnum. Hic erit finis Meridianæ plage. 5. Ab Oriente vero erit initium mare salissimum usque ad extrema Jordanis: et ea quæ respiciunt ad Aquilonem, a lingua maris usque ad eundem Jordanis fluvium. 6. Ascenditque terminus in Beth Hagla, et transit ab Aquilone in Beth Araba: ascendens ad lapidem Boen filii Ruben, 7. et tendens usque ad terminos Debera de valle Achor, contra Aquilonem respiciens Galgala, quæ est ex adverso Ascensionis Adommim, ab Australi parte torrentis, transitque aquas, quæ vocantur Fons solis: et erunt exitus ejus ad fontem Rogel. 8. Ascenditque per convallem filii Ennom ex latere Jebusei ad Meridiem; hæc est Jerusalem: et inde se erigens ad verticem montis, qui est contra Geennom ad Occidentem in summitate vallis Raphaim contra Aquilonem, 9. pertransitque a vertice montis usque ad fontem aquæ Nephthoa, et pervenit usque ad vicos montis Ephron; inclinaturque in Baala, quæ est Cariathiarim, id est, urbs silvarum. 10. Et circuit de Baala contra Occidentem, usque ad montem Seir: transitque juxta latus montis Jarim ad Aquilonem in Cheslon; et descendit in Bethsames, transitque in Thamna, 11. et pervenit contra Aquilonem partis Accaron ex latere: inclinaturque Sechrona, et transit montem Baala; pervenitque in Jebneel, et magni maris contra Occidentem fine concluditur. 12. Hi sunt termini filiorum Judæ per circuitum in cognationibus suis. 13. Caleb vero filio Jephone dedit partem in medio filiorum Judæ, sicut præceperat ei Dominus: Cariath Arbe patris Enac, ipsa est Hebron. 14. Delevitque ex ea Caleb tres filios Enac, Sesai et Ahiman et Tholmai de stirpe Enac. 15. Atque inde conscendens venit ad habitatores Dabir, quæ prius vocabatur Cariath Sepher, id est, civitas litterarum. 16. Dixitque Caleb: Qui percusserit Cariath Sepher, et ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem. 17. Cepitque eam Othoniel filius Cenez frater (1) Caleb junior: deditque ei Axam filiam suam uxorem. 18. Quæ, cum pergeret simul, suasa est a viro suo ut peteret a patre suo agrum, suspiravitque ut sedebat in asino. Cui Caleb: Quid habes, inquit? 19. At illa respondit: Da mihi benedictionem. Terram australem et arentem dedisti mihi, juncæ et irriguam. Dedit itaque ei Caleb irriguam superius et inferius. 20. Hæc est possessio tribus filiorum Judæ per cognationes suas. 21. Erantque civitates ab extremis partibus filiorum Judæ juxta terminos Edom a Meridie: Cabseel et Eder et Jagur, 22. et Cyna et Dimona

(1) Fratris nomen in Scripturis non raro in sensu extenso suscipitur, Othoniel erat consobrinus Caleb filius Jephonia.

et Adada, 23. et Cades et Asor et Jethnam. 24. Ziph et Telem et Baloth. 25. Asor nova et Cariath, Hesron, hæc est Asor, 26. Amam, Sama et Molada, 27. et Asergadda et Hassemon et Bethphelet, 28. et Hasersual et Bersabee et Baziothia, 29 et Baala et Iim et Esem, 30. et Eltholad et Cesil et Harma, 31. et Siceleg et Medemena et Sensenna, 32. Lebaoth et Selim et Aen (1) et Remmon: omnes civitates viginti novem, et villæ earum. 33. In campestribus vero: Estaol et Sarea et Asena, 34. et Zanoë et Engannim et Taphua et Enaim, 35. et Jerimoth et Adullam, Socho et Azeca, 36. et Saraim et Adithaim et Geder, et Gelerothaim: urbes quatuordecim, et villæ earum. 37. Sanan et Hadassa et Magdalgad. 38. Delean et Masepha et Jecthel. 39. Lachis et Bascath et Eglon, 40. Chebbon et Leheman et Cethlis, 41. et Gideroth et Bethdagon et Naama et Macoda: civitates sedecim, et villæ earum. 42. Labana et Ether et Asan, 43. Jephtha et Esna et Nesib, 44. et Ceila et Achzib et Maresa: civitates novem, et villæ earum. 45. Accaron cum vicis et villulis suis. 46. Ab Accaron usque ad mare: omnia quæ vergunt ad Azotum et viculos ejus. 47. Azotus cum vicis et villulis suis. Gaza cum vicis et villulis suis, usque ad torrentem Ægypti, et mare magnum terminus ejus. 48. Et in monte: Samir et Jether et Socoth. 49. Et Danna et Cariathesenna, hæc est Dabir: 50. Anab et Istemo et Anim, 51. Gosen et Olon et Gilo: civitates undecim, et villæ earum. 52. Arab et Runa et Esaan, 53. et Janum et Bethlaphua et Apheca. 54. Athmatha, et Cariatharbe, hæc est Hebron, et Sior: civitates novem, et villæ earum. 55. Maon et Carmel et Ziph et Jota. 56. Jezrael et Jucadam et Zanoë, 57. Accain, Gabaa, et Thamna: civitates decem, et villæ earum. 58. Hallul, et Dessur, et Gedor. 59. Mareth et Bethanoth, et Eltecon: civitates sex, et villæ earum. 60. Cariathbaal, hæc est Cariatharim urbs silvarum, et Arobba: civitates duæ, et villæ earum. 61. In deserto Betharaba, Meddin, et Sachacha, 62. et Nebsan, et civitas salis, et Engaddi: civitates sex, et villæ earum. 63. Jebuseum autem habitatores Jerusalem non potuerunt filii Judæ delere: habitavitque Jebuzeus cum filiis Judæ in Jerusalem usque in præsentem diem.

Vers. 1. 1. Igitur sors filiorum Judæ per cognationes (familias) suas ista fuit.

Quæres, quis fuerit modus harum sortium, et quali sortitione Chananaea per duodecim tribus earumque familias sit divisa? Primo, Arias Montanus censet sortitionem hanc factam per Urim et Tummim, et quæ erant in Rationali Pontificis: Pontificis enim illis amici Deumque consulentis animo, inquit, atque oculis a Deo imago objiciebatur ejus rei de qua responsum querebatur, Exodi cap. xxxviii, vers. 30. Verum hoc erat oraculum, non sors, quare non sortitione, ut ait Scriptura, sed prophetia et responso Dei facta fuisset hæc divisio.

Secundo, Andreas Masius opinatur Chananaeam in duodecim æquales partes fuisse descriptam, et schedulis ex urna casu eductis, similive sortiendi modo cuique tribui suam terræ portionem, alteri cuivis tribui æqualem obtigisse. Verum hoc recte relellit Abulensis, Quæst. V, in cap. xviii, qui cum Lyrano inæquales fuisse putat regionis portiones. Et merito: nam tribus valde erant inæquales: aliquæ enim erant numerosissimæ, uti tribus Judæ erat dupla ad tribum Manasse et Benjamin, ut patet Numer. cap. ii. Quare iniquum fuisset

tribum Dan æquari tribui Judæ in portione sessionis.

Tertio, Abulensis censet lustratores et descriptores Chananaeam illam in duodecim partes inæquales divisisse, ac cuique tribui suam partem majorem vel minorem pro sui amplitudine vel exiguitate assignasse: ivisse deinde ad sortes, ac sortes divisionem jam ab eis factam confirmasse et approbasse. Verum hoc non satis congruit cum Scriptura, quæ hic et Numer. cap. xxxi, vers. 35 et 36, ac Numer. cap. xxxii, vers. 34, disertè jubet sorte dividi terram, ut quod sortitione cuique obliterit, hoc illi cedat, ac quisque illud capiat quod sorte et ceciderit. Unde liquet quod sors primo divisionem hanc peregerit, non vero descriptorum partitio.

Quarto, Josephus lib. V Antiq. ii, tradit sorte educta esse ex urna nomina singularum tribuum, ac illam, quæ primo educta fuit, primam optione elegisse sibi illam Chananaeam partem, quam præ aliis optabat. Simili modo et optice illam, quæ secundo loco educta fuit, partem Chananaeam sibi delegisse, ac deinde illam quæ tertio loco educta fuit, et ita de cæteris. Verum hæc multa et manca est sortitio, scilicet solarum tribuum, non au-

(1) Verisimile est ut legendum sit Aen-Rommon, Hebraica enim dicit Aen-Rommon, osp. xix, vers. 7.

tem regionum; nec tam sortitio est, quam optio et electio: Scriptura autem dicit terram ipsam sorte fuisse dividendam, ac reipsa divisam, atque tuncque tribuendam portionem prout sors ceciderit, non quam optio cuiusque elegerit.

Quinto, verisimilius Rabbinii, lib. *De Pactis seu contract.* part. I, cap. III, tradunt duas fuisse sortium urnas, ac in unam conjuncta fuisse nomina duodecim tribuum sortientium, in alteram vero nomina descriptarum regionum, ac deinde Eleazarum Pontificem unam coram omnibus quasas, sursumque et deorsum agitasse; deinde ex una extraxisse nomen tribus sorte casuque occurrentis, ex altera vero nomen regionis primo in manum incidentis, atque hanc regionem tribui isti sortitione hac attribuisse.

Dico ergo probabilius videri totam Chananeam descriptam fuisse in duodecim partes, non tam magnitudine quam estimatione, puta bonitate et fertilitate (hujus enim maximum habitam fuisse rationem in estimatione harum sortium, tradit Josephus) æquales, illasque rursus in alias minores fuisse subdivisas, ut satis colligitur ex oppidorum per singulas regiones descriptione hoc cap. vers. 31, 41, 44, 57, 62, deinde descriptores hosce disperse magnitudinem vel parvitatem singularum tribuum, earumque inter se proportionem misisse, quædam quarta parte, quædam media, quædam tertia, etc., aliis tribus erant majores, quædam minores, quædam æquales, ac proinde minores ex duodecim Chananeæ portionibus jam distributis vel quartam portionis unius partem, vel dimidiam, vel tertiam duntaxat pro sua parvitate sibi deponerebant. Aliæ vero majores pro sui amplitudine præter unam integramque duodecim Chananeæ portionem, insuper aliam quartam alterius portionis partem, vel dimidiam, vel tertiam sibi adjungi, suo jure postulabant: quod enim uni minori dangebatur, hoc alteri majiori accedebat, et vice versa. Hoc factis, chartulas nominum duodecim tribuum in unam urnam, duodecim vero portionum regionis cum suis subdivisionibus, jam dictis in alteram urnam conferunt, tumque primo ex urna una eduxerunt nomen tribus, ac ex altera nomen portionis terræ primo occurrentis, illamque tribui eductæ assignarunt; sed proportione Geometrica, juxta cujuslibet tribus magnitudinem vel exiguitatem; ita scilicet ut juxta eam educerent chartulas regionis, quæ ad integram, vel dimidiam, vel sesquialteram, aut aliam portionis proportionem cuique tribui debitam continerent, v. g. Si ponamus tribum Juda fuisse duplam ad cæteras, dicendum est pro sortis datam illi fuisse duplam terræ portionem, sed vicinam et contiguam, ut tota tribus simul in eadem regione habitaret, nec una pars ab alia seorsim habitando divelleretur. Rursum, simili sorte portio tribus cuiusque subdivisa fuit in singulas ejus familias. Hunc fuisse sortis et sortitionis modum indicat Scriptura Num. cap. XXXI

et XXXVII, et hic cap. XVII et XIX, ubi pariter clare significatur illam tribum, cujus nomen primo ex urna sorte educatur, primam ex altera urna regionis et portionis sibi cessuræ sortem eduxisse, ac deinde illam quæ secundo, tertio, quarto, etc., ad educatur, quamque scilicet ordinis sortis et vicis suæ. Unde cap. XIX, vers. 1, dicitur: « Et egressa est sors secunda filiorum Simeon. » Et vers. 10: « Ceciditque sors tertia filiorum Zabulon. » Et vers. 17: « Issachar egressa est sors quarta. » Et vers. 24: « Ceciditque sors quinta tribus filiorum Aser, » etc.

Porro videntur descriptores regionum Chananeæ in prima ejus descriptione errorem commisisse, in designatione portionis quæ Judæ obvenit, aut certe in magnitudine et proportione tribus Juda cæteris tribubus æstimanda: nam nimis magnam tribui Juda partem obvenisse liquet, ex eo quod hæc tribus aliquam sua regionis partem postea cesserit tribui Simeonis, ut patet cap. XIX, vers. 1, imo et tribui Dan, ut patet de Saraa et Estaal, quæ hoc cap., vers. 33, Judæ assignantur, cum tamen cap. XIX, vers. 41, tribui Dan attribuantur, indeque ortus sit Samsion, qui fuit Danita. Atque hæc de causa, scilicet de errore commisso subdubitan Josue, ut eum corripere cap. XVII, misit novas descriptores, qui secundo et certius septem tribubus in indivisa quadæ terra, vel si ea justo sit minor, etiam in terra jam divisa septem sortes describant.

Denique advertet: Plures in Chananeæ fuere urbes idem habentes nomen, ut non mirum sit idem nomen urbis diversis tribubus adseribi. Sic una fuit Bethlehem Judæ, in qua natus est Christus, altera Bethlehem data Zabulonitis cap. XIX, 43. Sic una Samaria attributa fuit tribui Ephraim, quæ postea Sebaste dicta est, fuitque metropolis regum Israel; altera data tribui Zabulon cap. XIX, 43. Sic Bethoron alia fuit in tribu Ephraim, dicta superior cap. XVI, 5; alia inferior in tribu Benjamin, cap. XVIII, 3.

2. ITRICUM EJUS A SCIMITATE MARIS SALSISIMI, — id est, ab extremitate maris Mortui sive lacus Asphaltitis, in quem conversa est Sodoma et Pentapolis.

ET A LINGUA EJUS. — Lingua maris Mortui, ait Masius, est sinus maris, quo scilicet ejus pars angustior in continentem excurrit in speciem lingue, ubi videlicet hoc mare desinit juxta Idumeam. Graphice hoc representat Adrichomius in suis *Tabulis Geographicis Terra sanctæ*. Sic *Isaia XI*, lingua maris Egypti vocatur pars sinus Arabici, quæ lingue figura Egyptum alluit.

4. MARE MAGNUM, — id est Mediterraneum, quod magnum est respectu maris Galilee et maris Mortui. Alioquin absolute mare magnum est Oceanus.

6. ASCENDITQUE TERMINIS IN BETH HAGLA. — Beth Hagla nunc, qui olim dicebatur Area Athad, locus est trans Jordanem, ubi Joseph et filii Israel planxerunt Jacob patrem suum, quando eum tu-

lerunt de Egypto. Unde etiam *Bethagla*, hoc est locus *gryi* dictus est, eo quod ibi more plangentium circumjecerunt in funere Jacob. Ita S. Hieronymus in *Locus Hebr.*, Borchardus, Adrichomius et alii. Hagla enim Hebraice circulum et gyrum significat. Vide dicta *Genes. I*, 40.

7. RESPICIENS GALGALA, QUÆ EST EX ADVERSO ASCENSIONIS ADOMIM. — Alia est hæc, ut videtur, Galgala a Galgala juxta Jordanem, ubi Josue sua habuit castra. Nam hæc longe distabant ab Adomim, Galgala hujus versus cap. XVIII, vers. 48, in Hebræa vocatur גלגלת *Getiloth*, ubi S. Hieronymus vertit, *tumulos*. Masius opinatur Galgala hujus versus esse eadem cum Galgalis, in quibus erant idola tempore Aod Judicis, *Judic. III*, 49. Porro *Adomim* locus erat in via Jerichuntis infestus latronibus. Unde dictus est *Adomim*, id est *raheines*, ob crebram sanguinis effusionem, quæ ibi fiebat; hincque locum notat Christus in parabola Samaritanis, cum ait: « Homo quidam descendeat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones, » *Luce X*, 30.

AB AUSTRALI PARTE TORRENTIS, — non Carith, ut vult quidam, sed Cedron, qui per vallem Josaphat juxta Jerusalem fluit, et tandem labitur in mare Mortuum. Ita Adrichomius.

ET ERANT EXITUS EJUS AD FONTEM ROGEL, — *g. d.* Idemque exit et terminatur « ad fontem Rogel, » id est, ad fontem Jerusalem: qui Hebraice dicitur *regel* a רוגל *regel*, id est, pes, eo quod folio pedibus suis calcans pennis abluat. Erat hic fons juxta Jerusalem, hortosque irrigabat, juxta quem Isaias, Achaz regi Christum ex Virgine natorum prædixit *Isaia VII*, 36.

8. ASCENDITQUE PER CONVALLIEM FILII ENNOM, — puta per Gehennom: *גיהנום* enim vallem significat. Porro Gehennom, ait Adrichomius, quæ et Benhennom, id est vallis filiorum Ennom, locus erat in suburbanis Jerusalem, contra Orientem sub monte Offensionis, juxta piscinam Fullonis, ut Tempe amonissimus, fontibus Siloe, ac fluxu torrentis Cedron irriguus, viridarius et hortis consitus totusque memorosus ac deliciis plenus.

In hac valle parentes immolabant et cremabant suos infantes idolo Moloch, et ne ejulatus eorum audirent, pulsabant *תוף toph*, id est tympanum. Unde locus dictus est *Tophet*. Fuit hoc prælidium et viva species inferni, qui inde dicitur est gehenna. Vide dicta *Levit. XVII*, 21.

HÆC EST JERUSALEM. — Dices: Quomodo Jerusalem hic numeratur in sorte tribu Juda, cum alibi dicatur esse in tribu Benjamin? Respondet Abulensis, cap. XVIII, in fine, Jerusalem proprie pertinuisse ad sortem Benjamin, ut patet cap. XVII, vers. ult., et *Judic. I*, vers. 21, fuisse tamen tribui Judæ confinem, ut hoc loco significatur; unde factum est sequentibus annis, ut conviventibus Benjaminis, vel etiam eis invitantibus Judæi ex Juda oriundi Jebuseos validissimos, Jerusalem occupantes, ex ea expulerint, urbemque jure belli

sibi vindicarent, ac caput regni effecerint. Sic David urbem Siceleg, quæ hic Simeonis annumeratur, Philistinis extorsit a seque tribui Juda adjuncti, *I Reg. XXVII*, 6. Sic et Josephus Jerusalem Benjaminis attribuit lib. *V Antiq.* cap. I et II. Hinc et Moses, *Deuter. cap. XXXIII*, 42, prædicit in sorte Benjamin, id est, in Jerusalem edificandum fore templum, in quo Deus habitet. Aliqua tamen Jerusalem pars pertinuit ad tribum Juda, ut patebit ex verbis proxime sequentibus.

ET INDE SE ERIGENS AD VERTICEM MONTIS (Sion sive Moria, in quo Salomon edificavit templum) QUI EST CONTRA GEHENNOM AD AQUILONEM IN SUMMITATE VALLIS RAPHAIM (id est gigantum, qui a Raphai oriundi dicti sunt Raphaim), CONTRA AQUILONEM. — Sensus est, *g. d.* Sors tribus Judæ Aquilonaris, postquam a valle Ennom pertigit ad sedes Jebusei, in radice montis Moria sese attollit, indeque protenditur usque ad verticem montis ejusdem, qui mons est e regione vallis Ennom, eamque habet ad Orientem; idem deinde mons flexitur ad occidentem Jerosolymæ, ibique desinit in extremitate vallis Raphaim, quæ respicit Aquilonem. Hinc patet aliquam partem urbis Jerusalem pertinuisse ad tribum Juda, aliam et periosera ad tribum Benjamin. Unde *Esdra XI*, 4, tam filii Juda quam Benjamin dicuntur habitasse in Jerusalem; nimirum, ut hic dicitur, fomiculus Juda ducebatur per verticem montis Moria ad latus Jebusei, qui arcem occupabat, ita ut eum relinquere ad Austrum: quare Australior pars modica montis Moria ad Juda pertinebat, ita ut reliquam partem Borealem, in quo edificatum est templum, reliquamque urbem inferiorem Benjaminis reliqueret. Consentiant enim Hebræi et Christiani templum fuisse in sorte tribus Benjamin, non Juda.

11. ET PERVENIT CONTRA AQUILONEM PARTIS ACCARON. — Hinc et magis ex vers. 43, 46 et 47, patet Accaron et cæteras quatuor Satrapias Philistinorum, puta, Azotum, Ascalonem, Geth et Gazam primitus pertinuisse ad tribum Juda, postea tamen partem eorum cecidisse tribui Dan, ut patet cap. XIX, 43: quæ enim ibi Acron vocatur est Accaron, ut manifestum est in Hebræo; licet enim eam deinde expugnavit bellatores tribus Juda *Judic. I*, tamen id fecerunt non quod Accaron ad se pertineret, sed quod ejus incolæ sibi essent infesti, utpote vicini. Denique Philistini omnes hæc quinque Satrapias tandem occuparunt, et perpetua cum Judæis bella gesserunt (1).

13. CALEB VERO FILO JEPHONÆ DEDIT (Josue), etc. V CARIATH ARBE PATRIS ENAC, — id est, civitatem Arbe, qui fuit pater Enacim gigantis, ex quo prognati sunt Enacim gigantes. « Ipsa est Hebron. »

13. ATQUE INDE CONSCENDENS VENIT AD HABITATIONES DABIR, QUÆ PRIUS VOCABATUR CARIATH SEPHER.

(1) In hoc vers. 11 nominatur quædam regio sub vocabulo *Jeineel*, hæc dubium est quin significet *Jamnia*.

quam Septuaginta pro **שבעים** *tsinach*, legerunt **תשנח** *tsinach*, id est ingenuit, suspiravit; nam **ש** et **צ** sunt litteræ vicinæ: sive quia **שנח** *tsanach*, subinde pro affini **אנח** *anach* capi sciebant, quod nos jam scire non possumus, eo quod verbum *tsanach* nusquam alibi reperitur. Et sane suspirasse Axam, ac suspirio permovisse patrem ad concedendam ei quam postulabat, valde est verisimile. Hic enim est feminarius mos, hæc earum est ars.

19. AT ILLA RESPONDET: DA MIHI BENEDECTIONEM. — Acute et apposite, ait Arias, prudens sagaxque puella usa est voce Hebræa **ברכה** *bercha*, quæ et benedictionem, et faustitatem, et bonas preces, et singulare beneficium, privilegium, fertilitatem, atque etiam aquæ copiam significat. Omnia enim hæc, unica voce *bercha* postulabat Axæ.

Allegorice Rupertus in lib. *Judic.* cap. II: «Othoniel, ait, est Christus, Salvator noster et iudex, qui Cariath Sepher, id est, civitatem litterarum percussit, quæ prius Babir, id est, loquens sive loquela vocabatur, quando manifestata veritate Evangelii loquacem Scribarum et Phariseorum Synagoga in littera legis gloriantem redarguit,» etc. Et paulo inferius: «Proposito sibi præmio ut acciperet Axam conjugem, id est, novam de gentibus Ecclesiam; cuius pater per fidem factus est Caleph, quod interpretatur quasi cor, scilicet Deus qui nobis factus est quasi cor, dicendo: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos. Vix ipse qui factus est ei vir Salvator mundi, suscit ut peteret a patre suo agrum. locuit enim Ecclesiam suam orare, et petere a Deo Patre regnum celorum. Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleph: Quid habes? Axæ sedens asino suspirat, quando conversa ad Christum Ecclesia, prima iam gratia, id est, peccatorum remissione percipit secundam gratiam, id est, Sancti Spiritus illustrationem regni celestis desiderium postulat.»

TERRAM AUSTRALEM ET ARENTEM DEDISTI MIHI, JUNGE ET IRRIGUAM. — Licet enim Auster in Europa sit pluvius et fecundus, ideoque terra Australis sit fecunda: Judeis tamen Auster, utpote a vasta Arabiæ solitudine spirans, est calidus, urens et siccus, ideoque humorem terræ exsugens, eam facit aridam et sterilem; ventus vero Occidentalis, utpote a mari veniens, Judeis est pluvius et fecundus, ut patet III *Reg.* xviii, 44; *Anos* v, 8; *Luc.* iii, 54.

DEDIT ITAQUE EI CALEB IRRIGUUM SUPERIUS ET INFERIUS. — Hebræum **גולות מים** *gulloth maim*, id est, ait Masius, vortices aquarum, sive scatebras vel scaturigines, quibus quasi terræ venis ebullientes aquæ volutatio (**גלגל** *galal* enim significat volvere, convolvere) protrudi videntur, easque duplices, scilicet superiores quibus clivosa; et inferiores, quibus pleniora loca et campi irrigari, itaque fecundari possint. Cum scatebris: fundos quoque earum accipe, uti mox dicam. Itaque quoque Theodoretus, Quæst. II in lib. *Judic.*, et

Procopius, qui addit Symmachum verissime, possessionem in superioribus, et possessionem in inferioribus. Per que tropologie, ait Procopius, innuit facultatem celestis ac sublimis cogitationis, æque ac humilitatis; quare possessio superior est oratio et meditatio; inferior, humilitatio et mortificatio.

Planius et pressius S. Gregorius (quem sequitur Rupertus), lib. III *Dial.* cap. xxxiv, et lib. VI *Registri*, epist. 23 ad Theodist., docet duplicem hic notari compunctionem: «Axæ, inquit, super asinum sedet, cum irrationabilibus carnis suæ motibus anima præsidet. Quæ suspirans a patre terram irriguam petit, quia a Creatore nostro cum magno gemitu quaerenda est lacrymarum gratia. Sunt namque nonnulli qui jam in dono pepererunt libere pro justitia loqui, oppressos tueri, indigentibus possessa tribuere, ardorem fidei habere, sed adhuc gratiam lacrymarum non habent. Hi nimirum terram Australem et arentem habent; sed adhuc irrigua indigent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni atque ferventes sunt, oportet nimis ut timore supplicii aut amore regni celestis mala etiam quæ antea perpetraverunt deplorent.» Quocirca mox subiungit: «Sed quia, ut dixi, duo sunt compunctionis genera, dedit ei pater suus irriguum superius et irriguum inferius. Irriguum quippe superius accipit anima, cum sese in lacrymis celestis regni desiderio affligit; irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit. Et quidem prius inferius, ac post irriguum superius datur. Sed quia compunctio amoris dignitate præeminet, necesse fuit ut prius irriguum superius, ac post irriguum inferius commemorari debuisset.» Unde paulo ante dixit: «Sicque fit ut perfecta compunctio formidinis tradat animum compunctioni dilectionis.» Audi S. Augustinum, lib. *Meditat.* cap. xxxvi: «Da mihi, inquit, evidens signum amoris tui: irriguum lacrymarum fontem, jugiter emanantem, ut ipsæ quoque lacrymæ tuum in me testentur amorem; ipsæ prodant, ipsæ loquantur quantum te diligit anima mea, dum præ nimia dulcedine amoris tui nequit se a lacrymis continere.»

IRRIGUUM. — Perperam in Septuaginta legitur **ἀβυσσος**, id est, *redemptionem*, ut legitur Theodoretus, S. Augustinus, Procopius pro **ἀβυσσος**, id est, *abyssonem, irriguonem*, ut vertit Theodotion. Cajetanus, per irriguum superius accipit fontes in montibus erumpentes, per inferius puteos. Alii per irriguum superius accipiunt agrum pluvius irriguum, sive qui pluvius rigari solet; per inferius, fontes. Alii melius intelligunt agros et fundos montanos, et declives fontibus aquisque irriguos; poterant enim filie fundorum esse hæredes, si nubarent viro suæ tribus et familiæ; tunc enim non transferebantur ad aliam tribum et familiam, quod tantum velatur *Numer.* xxxvi, vers. 6.

UBI EST CIVITAS LITTERARUM. — Videtur ergo hæc fuisse Academia Chananeorum, in qua literati litteras librosque quoslibet docebant. Porro hæc urbs tria habuit nomina; nam primo, dicta est **דבר דביר** *Dabir*, quasi oraculum sapientie; aut a **דבר דביר**, id est, loqui, quod in ea eloquentia recte loquendi ars doceretur; secundo, dicta est *Cariath Sepher*, id est, civitas litterarum; tertio, eadem, ut patet ex vers. 49, dicta est *Cariath Sema*, id est, urbs acuminis, in qua scilicet acule de rebus singulis dissecebatur: **שנן** *Sanan* enim (littera *Samech* in vicinam *Schin* commutata) est acutere. Unde *Senan* apud Chaldaeos significat acumen ingenii, et *Sanan* acute dissecerere. Hinc Septuaginta ibidem vertunt, *Civitas litterarum*.

Hæc ergo fuit antiquissima et prima orbis academia, quam in Scriptura legimus. Vide hic antiquitatem Academiarum. Hæc enim Academia anti-celebris et vetus tempore Josue, qui Christum præcessit annis 4456. Vide Middelendorpiam, lib. *De Academiarum origine*. Ita Lyranus, Abulensis, Serarius, Arias et alii hinc, ac Driedo, lib. IV *De Dogmat. varis*, pag. 238. Sic metropolis Hispaniæ olim Mantua nuncupata, a Mauris occupata Africa vocata est *Madrid*, id est, «mater scientiæ,» quod Mauri in ea scholas et academiam suam erexerunt, ut ex Hispaniæ archiepiscopi refert Serarius in cap. *Judic.*, vers. 42. Talis quoque posteriore ævo fuit Theoua; unde sapiens illa mulier Theouitis vocat eam matrem in Israel, ideoque rogat Davidem ut ei pareat, II *Reg.* cap. xiv, vers. 2. Talis quoque fuit urbs Theman apud Idumæos, ex qua prodit Eliphaz Themanites, amicus Job. Unde Themanitici Sophi et Sapientes celebrantur, *Barruch* iii, 23. Tales quoque fuerunt Athenæ in Græcia, Memphis et Heliopolis in Ægypto. Masius ex Chaldaeo *Cariath Sepher* vertit, *urbem archivium*, sive *tabulariorum* quod in ea esset Archivium, quod scilicet in ea multa vetustatis monumenta post orbis diluvium reposita fuerint. Arias vocat «Bibliothecam publicam.»

CEPITQUE EAM OTHONIEL FILIUS CENEZ FRATER CALEB JUNIOR. — «Frater,» id est, cognatus, puta fratris filius, sive nepos Calebi: nam Caleb non fuit filius Cenez, sed Jephone, ac proinde non potuit esse frater germanus Othonielis, qui fuit filius Cenez. Cenez ergo fuit frater Calebi, et pater Othonielis. Unde Septuaginta, Vaticana et Romana habent **ἀδελφός** (Regia tamen habent **ἀδελφός**), id est *fratris*. Chaldaea quoque et Vatablus vertunt in genitivo, *filius Cenez fratris Caleb*, sive filius Cenez, qui fuit frater Caleb junior. Hebræi enim sæpe subiciunt pronomina relativa et verbum est. Itaque hic videtur genuinus sensus: filius Cenez, qui (Cenez) fuit frater Caleb junior.

Masius tamen et alii censent Caleb vere fuisse fratrem germanum Othonielis, sed uterinum duntaxat, quod uterque eandem habuerit matrem, ex qua Jephone genuerit Caleb; Cenez vero genuerit Othonielem. Poterat autem licite Othoniel,

licet patruus, ducere nepotem suam ex fratre, puta Axam, quia *Levit.* xviii, vers. 9, vetatur duntaxat conjugium amicæ cum nepote, non autem nepis cum patruo. Hæc sententia est probabilis, valdeque conformis versioni Vulgate.

Porro Deus rem hanc totam direxit, quia destinabat Othonielem successorem Josue in principatu. Dedit ergo ei animos et vires, ut Cariath Sepher a viris fortissimis et gigantibus inessam expugnaret, ut eximia suæ virtutis et fortitudinis specimen daret, ob quam mereretur fieri princeps, et auctoritatem Principe dignam apud populum nancisceretur; ideoque Caleb ei filiam suam Axam uxorem promisit, utpote consensu ejus virtutis, et pressius non alium quam ipsum rem tantam attemptaturum.

18. QUE, CUM PERGRENENT SICUL. — *q. d.* Cum Axæ *VERA* quasi sponsa deduceretur in domum Othonielis sponsi sui. Moris enim tunc erat (uti etiamnum est multis in locis) ut sponsæ nuptæ ex parentum domo ad ades mariti magna cognatorum turba comitante deducerentur, quæ si longius absent, asinis vel mulis, vel equis, vel camelis (uti Rebecca *Genes.* xxiv, 64), pro regionis consuetudine, honoris causa vehabantur. Atque adeo, ait Arias, apud montanos illos viros qui ruperi nostre in Aracene agro (in Hispania) vicina colunt, novam nuptam ad templi usque limen asello vehi honestum putant.

Porro Rabini hoc dant etymon Axæ. Axæ, inquit, Hebræice idem est quod ira vel irascens, eo quod Axæ adeo esset pulchra, ut quicumque intraret eam irasceretur uxori, eo quod præ Axæ videretur esse deformis. Hinc illi carnales et crassi. Longo melius Pagninus et alii: Axæ, inquit, idem est quod eleganter calceata, adornata, et composito gradu incedens, *Isaie* ii, 16, juxta illud *Cantic.* vii, 1: «Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!» vide ibi dicta. Talis tropologie est anima modesta, quieta, composita et passionibus suis dominans.

SUASA EST A VIRO SUO. — Hebræa contrarie habent: *Impulit ipsa eum*, scilicet Axæ virum suum; sed respondeo, Axam impulisse maritum, ut vel ipse peteret a patre suo Caleb terram irriguam, vel sibi permitteret eandem ab eo petere, ac suaderet quid in ea re foret melius; maritum autem annuendo respondisse et suasisse ut ipsa peteret. Suasu ergo mariti ipsa illam petit, ut sagaciter et breviter vertit noster Interpres; idque innuunt Septuaginta, dum vertunt, *consultulique eum eo, potum a patre meo agrum.*

SUSPIRAVITQUE. — Hebræum **תשנח** *tsinach*, quod Masius, Vatablus, Pagninus et passim Hebræizantes vertunt, *dimisit se, vel defecit se in terram*; nam et Noster, *Judic.* iv, 21, vertit *defecit*; Septuaginta et alii, *infecit*.

Verum Nostro consentiunt Septuaginta, qui hic vertunt *clamavit*, id est *Judic.* i, 14, **תשנח**, id est *murmuravit*; sive quia tam Noster

32. OMNES CIVITATES VIGINTI NOVEN. — Sunt septem et triginta, si singula nomina numeres; sed inter eas vici quidam celebriores commemorati sunt, ut proprie urbes fuerint novem et viginti duntaxat. Ita Masius.

62. ET CIVITAS SALIS. — Ita dicta, eo quod vicina sit mari Mortuo sive salso; aut quod juxta eam uxor Lot respiciens retro, versa sit in statum salis, aut quod in ea essent salinae, in quibus aquae e vicino mari Mortuo sive salso calore solis decoquebantur, ex iisque fiebat sal. Nonnulli suspicantur hanc esse Segor, in quam fugit Lot, *Genes. xix.* 23. Adrichomius tamen et alii illam a Segor distinguunt, et propriam per se civitatem salis constituunt.

63. JEBUSEUM AUTEM HABITATOREM JERUSALEM NON POTERUNT FILII JUDA DELERE. — ob suam socoriam et peccata, quibus irritatus Deus opem suam eis subtraxit, ut dicitur *Judic. cap. ii, vers. 20.*

Quin et Davidis tempore Jebusos habitasse inter Israelitas, adeoque Davidem eis eripuisse aperiuntur, nec tamen eos omnino eliminasse, sed subjungasse duntaxat, ac Jebusos ut in jurisdictionemque, sic et in sacra religionemque Israelitarum transisse colligitur ex *II Reg. xlii, 22*, ubi David ab Areuna Jebusaeo emit arcam in qua Deo immolaret. Ita Masius. Est proleptis. Nam hæc

post felicia Josue tempora sub Judicibus contigerunt: igitur Josue cepit Jerusalem, ejusque regem Adonisedee cum aliis quatuor regibus occidit, ut audivimus *cap. x*; arcam tamen Jerusalem non cepit, sed eam tenere Jebusaei: inde factum, ut eidem post obitum Josue sensim urbem totam rursus occuparint, ut occuparunt Hebron et Dabib a Josue ante expugnatus; hinc necesse fuit ut filii Juda Ierosolimam expugnarent, quod fecerunt post mortem Josue, ut audiemus *Judic. i.* Perperam ergo R. David ait non licuisse Judaeis expugnare Jerusalem, eo quod eam tenerent Jebusaei oriundi ex Abimelech, cum quo Abraham foedus inerat *Genes. xxi*; sed id fecisse Davidem, cum foedus hoc longinquitate temporis esset extinctum. Hæc enim mera sunt fragmenta.

Tropologice, Jebusaeus Hebr. idem est quod calcator (*בוס* bos enim significat calcare); hic significat nostram concupiscentiam, ejusque motus, qui Judæum, id est, rationem et mentem fidei et pietatis erga Deum professorem, quotidie exagitant, vexant, proculcant, nec viribus nostris expelli possunt, sed Davide opus est, is est Christus ex Davidis sanguine ortus; sed neque hic illos prorsus exterminat, sed subigit, ut assidue cum eis luctando, eosque supprimendo, perpetuum habeamus bellandi et vincendi exercitium.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describuntur fines limitesque regionis, qua sorte tribui Ephraim obvenit.

1. Cecidit quoque sors filiorum Joseph, ab Jordane contra Jericho et aquas ejus ab Oriente: solitudo quæ ascendit de Jericho ad montem Bethel: 2. et egreditur de Bethel Luza, transitque terminum Archi, Atharoth; 3. et descendit ad Occidentem juxta terminum Jephleti, usque ad terminos Beth horon inferioris, et Gazer: finiunturque regiones ejus mari magno; 4. possederuntque filii Joseph Manasses et Ephraim. 5. Et factus est terminus filiorum Ephraim per cognationes suas: et possessio eorum contra Orientem Atharoth-addr usque Bethoron superiorem. 6. Egrediunturque confinia in mare; Machmethath vero Aquilonem respicit, et circuit terminos contra Orientem in Thanathselo: et pertransit ab Oriente Janoe; 7. descenditque de Janoe in Atharoth et Naaratha: et pervenit in Jericho, egrediturque ad Jordanem. 8. De Taphua pertransit contra mare in Vallem arundineti, sicutque egressus ejus in mare salissimum. Hæc est possessio tribus filiorum Ephraim per familias suas. 9. Urbesque separate sunt filiis Ephraim in medio possessionis filiorum Manasse, et villæ earum. 10. Et non interfecerunt filii Ephraim Chananeum, qui habitabat in Gazer: habitavitque Chananeus in medio Ephraim usque in diem hanc tributarius.

1. CECIDIT QUOQUE SORS FILIORUM JOSEPH. — scilicet Ephraim et Manasse, qui, ut audivimus *cap. xiv, vers. 4*, duas tribus constituerunt. Jam dimidia tribus Manasse portionem regionis suæ

a Mose acceperat eis Jordanem; restabat ergo altera dimidia cum tota tribu Ephraim, quæ hic a Josue trans Jordanem partem suam sorte accipit, sed ita ut sors Manasse vicina esset et con-

signa sorti Ephraim. Hoc capit: ergo describitur sors Ephraim, sequenti vero cap. sors dimidia tribus Manasse; utriusque deinde lateralis et contigua erat sors Betribus njamin. Graphice singularem tribuum sortes, urbes, montes et fluvios describit S. Hieronymus et Eusebius, in *Lociis Hebr.* Masius hic et Arias in *Apparatu Biblior. Regior.* libro *Caleb*, atque eadem in *Tabulis Geographicis* oculatim spectanda exhibet Adrichomius, etsi nonnulla in eis desiderentur. Eas adeat Lector; spinosum enim esset et operosum, ac Lectori tediousum parumque utile, si ea hic commentando persequeretur.

8. IN VALLEM ARUNDINETI. — Masius et alii, in *torventem arundinis*. Valles emur, per quas labuntur torrentes et aquæ, fertiles sunt arundinum; hæc enim nascuntur in locis paludosis et humectis.

SURTQUE EGRESSUS EJUS IN MARE SALISSIMUM. — id est, in mare quod natura sua est salsum. Hebraice *mare salts*, quod Noster vertere solet *mare salissimum*, significat mare Mortuum, sive lacum Asphaltitem, ut patet *cap. xviii, vers. 19; Numer. cap. xxxiv, vers. 3*, et alibi. Verum hic illud accipi nequit: ab eo enim longe abest tribus Ephraim; quare hic accipi debet mare Mediterraneum. Unde Serarius opinatur *in salissimum* hic hebreice; nam eo carent Hebræa, Chaldaea et Græca, illudque Noster omittit *cap. seq., vers. 9*,

ubi mare (scilicet Mediterraneum) assignat terminum tribus Manasse, quæ contermina erat tribui Ephraim.

9. URBSQUE SEPARATÆ SUNT FILIIS EPHRAIM IN MEDIO POSSESSIONIS FILIORUM MANASSE, ET VILLÆ (id est, pagi vel vic suburbani, ait Masius) EARUM. — *q. d.* Cum sors urbium quæ ceciderat tribui Ephraim, non sufficeret tante multitudini Ephraimitarum, adjunctæ sunt eis aliquæ urbes ex tribu Manasse, quæ tribui Ephraim erat cognata et contermina.

10. HABITAVITQUE CHANANEUS IN MEDIO EPHRAIM USQUE IN DIEM HANC TRIBUTARIUS. — Factum hoc ex ignavia Ephraimitarum; jusserat enim deus Chananeos exterminari, nec foedus cum eis iniiri etiam sub pacto tributi.

Tropologice S. Gregorius, *lib. IV Moral. cap. xxiii*: « Quid Chananeus, inquit, gentilis videlicet populus nisi vitium significat? et saepe magnis virtutibus ferream reprimissionis ingredimur, quia spe infirma de aternitate roboramur; sed dum inter acta sublimia vitia quedam parvaretinamus, quasi Chananeum vivere in terra nostra concedimus. Qui tamen nobis tributarius efficitur, quia hoc ipsum vitium, quod subigere non possumus, ad usum nostræ utilitatis humiliter retorquemus, ut eo de se mens et in summis vitia sentiat, quo suis viribus etiam parva quæ appetit non expugnat. »

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describuntur fines dimidiæ tribus Manasse cis Jordanem, et alterius dimidiæ trans Jordanem, vers. 3, qua pariter reliquit in sua sorte nonnullos Chananeos, eosque fecit sibi tributarios. Denique, vers. 14, conquirentibus filiis Joseph de habitatione angusta, Josue respondit ut armis sibi spatia laxaret, ejiciendo Chananeos ex montibus.

1. Cecidit autem sors tribui Manasse (ipse enim est primogenitus Joseph): Machir primogenito Manasse patri Galaad, qui fuit vir pugnator, habuitque possessionem Galaad, et Basan: 2. et reliquis filiorum Manasse juxta familias suas, filiis Abiezer, et filiis Helec, et filiis Esriel, et filiis Sechem, et filiis Hopher, et filiis Semida; isti sunt filii Manasse filii Joseph, mares, per cognationes suas. 3. Salphaad vero filio Hepher filii Galaad filii Machir filii Manasse, non erant filii, sed solæ filia: quarum ista sunt nomina: Maala et Noa et Hegla et Melcha et Thersa. 4. Veneruntque in conspectu Eleazari sacerdotis, et Josue filii Nun, et principum, dicentes: Dominus præcepit per manum Moysi, ut daretur nobis possessio in medio fratrum nostrorum. Deditque eis juxta imperium Domini possessionem in medio fratrum patris earum. 5. Et ceciderunt funiculi Manasse, decem, absque terra Galaad et Basan trans Jordanem. 6. Filii enim Manasse possederunt hæreditatem in medio filiorum ejus. Terra autem Galaad cecidit in sortem filiorum Manasse qui reliqui erant. 7. Fuitque terminus Manasse ab Aser, Machmethath quæ respicit Sichem: et egreditur ad dexteram juxta habitatores fontis Taphua. 8. Etenim in sorte Manasse ceciderat terra Taphua, quæ est juxta terminos

Manasse filiorum Ephraim. 9. Descenditque terminus Vallis arundineti in meridiem torrentis civitatum Ephraim, quæ in medio sunt urbium Manasse: terminus Manasse ab aquilone torrentis, et exitus ejus pergit ad mare: 10. Ita ut possessio Ephraim sit ab austro, et ab aquilone Manasse, et utramque claudat mare, et jungantur sibi in tribu Aser ab aquilone, et in tribu Issachar ab oriente. 11. Fuitque hereditas Manasse in Issachar et in Aser, Bethsan et viculi ejus, et Jeblaam cum viculis suis, et habitatores Dor cum oppidis suis, habitatores quoque Endor cum viculis suis: similiterque habitatores Thenac cum viculis suis, et habitatores Magedo cum viculis suis, et tertia pars urbis Nophet. 12. Nec potuerunt filii Manasse has civitates subvertere, sed cepit Chananeus habitare in terra sua. 13. Postquam autem convulnerunt filii Israel, subjecerunt Chananeos, et fecerunt sibi tributarios, nec interfecerunt eos. 14. Locumque sunt filii Joseph ad Josue, et dixerunt: Quare dedisti mihi possessionem sortis et funiculi unius, cum sim tanta multitudinis, et benedixerit mihi Dominus? 15. Ad quos Josue ait: Si populus multus es, ascende in silvam, et succide tibi spatia in terra Pherzei et Raphaim: quia angusta est tibi possessio montis Ephraim. 16. Cui responderunt filii Joseph: Non poterimus ad montana conscendere, cum ferreis curribus utantur Chananeæ, qui habitant in terra campestri, in qua sita sunt Bethsan cum viculis suis, et Jezrael in mediam possidens vallem. 17. Dixitque Josue ad domum Joseph, Ephraim et Manasse: Populus multus es, et magnæ multitudinis, non habebis sortem unam, 18. sed transibis ad montem, et succides tibi, atque purgabis ad habitandum spatia: et poteris ultra procedere, cum subverteris Chananeum quem dicis ferreo habere currus, et esse fortissimum.

4. IPSE ENIM EST PRIMOGENITUS JOSEPH (1). — Dat causam cur tribus Manasse fuerit una e tribubus quæ Chananeam sorte dividerent, nimirum quia licet Manasse non esset filius Jacobi patriarchæ, sed nepos, tamen quia filius erat Josephi, Jacob enim sibi in filium adoptarat, et pari jure cum ceteris filiis suis immediate Chananeam dividere et hereditate juserat Gen. XLVIII.

MACHIR PRIMOGENITO (imo unigenito) MANASSE. — Hic enim non alium reliquit filium quam Machir, qui fuit pater Galaad. « Qui (Galaad) fuit vir pugnator, non in Chananeæ, sed in Ægypto sub Pharaone in bellis Ephraimitarum, qui casu narratur I Paral. cap. VII, 21. Galaad enim natus est in Ægypto vivente adhuc Josepho avo; quare Pharaoni in bellis servire potuit ante captam ejus in Hebræos persecutionem Exodi 1. Videtur Galaad mortuus in Ægypto, vel certe in deserto; nam in egressu Mosis et Hebræorum ex Ægypto, ipse, si adhuc vivit, fuit 140 annorum; in ingressu vero Hebræorum in Chananeam fuisse 180 annorum, quæ ætas nulli illo ævo contigit.

4. DOMINUS PRECEPIT. — Numer. XXVII. Vide ibi dicta.

8. ET CEDIDERUNT FUNICULI MANASSE DECEM, ABSQUE TERRA GALAAD ET BASAN TRANS JORDANEM. — « Funiculi, » id est, portiones, sive sortes hereditariæ; olim enim funiculis dimetiabantur limites et hereditates, sicut jam metuntur virgæ vel baculis mensuris, esto hæc tantæ terre dimensio non sit

(1) Primogenitus erat Manasse, quamvis sit nominatus ultimus in sorte a Jacob, id est post tribum Ephraim.

facta funiculis (hoc enim nimis longum et operosum fuisset), sed oculari inspectione et spatii estimatione. Est ergo catachresis.

Porro tribus Manasse divisa fuit in duas partes. Dimidia enim tribus obtinuit Galaad et Basan cis Jordanem, altera dimidia obtinuit sortes trans Jordanem, easque decem, quia decem familiis Manasse dandæ erant decem sortes, nimirum quinque filiis, scilicet Abiezer, Helece, Esrel, Sicheu et Semida, vers. 2, et quinque filiabus Salphaad, scilicet Maala, Noa, Hegla, Melcha et Thersa; nam sextus filius Hephher nullos genuit filios nisi Salphaad, qui hæc quinque filias duntaxat post se reliquit, sibi que substituit, vers. 3.

8. ET ENIM IN SORTE MANASSE CEDIDERAT TERRA TAPHUE, QUÆ (terra Taphue) EST JUXTA TERMINOS MANASSE, ESQUE FILIORUM EPHRAIM. — Unde ex Hebræo sic clare veritas: *Ipsius Manasse fuit terra Taphue: Taphua vero in termino Manasse, fuit filiorum Ephraim.* Sensus est, q. d. Terra vicina urbi Taphue fuit filiorum Ephraim; unde versus sequenti dicitur civitates aliquas Ephraim (uti erat Taphua) fuisse in medio urbium Manasse. Idem dixit cap. VI, vers. 9. Causa erat quod tribus Ephraim esset copiosior et numerosior, quam in regione, quæ sorte sibi obtigerat, tota commode habitare posset; quare terminos ejus nimis arcuos laxare oportuit, ut aliquas in sorte Manasse urbes occuparet et incoleret, relictis tamen agris vicinis ipsi tribui Manasse, eo quod agri, qui tribui Ephraim obtigerant, adeo fertiles essent, ut toti tribui alendæ sufficerent. Ita Masius et alii.

vers. 11. FUITQUE HEREDITAS MANASSE IN ISSACHAR ET IN ASER. — « In, » id est, juxta, vel in confinio et quasi complexu tribuum Issachar et Aser, quomodo Hebræice dicitur urna aurea habens manna, et virga Aaron fuisse in arca, id est, juxta arcam; nam in arca erant duntaxat tabulæ legis. Hebr. IX, 4. Vide ibi dicta.

« Bethsan, » quæ postea dicta est Scythopolis, id est, Scytharum civitas, quod a Scythia habitata sit, uti indicat S. Augustinus, Quæst. VIII in lib. *Judic.*; Josephus, lib. V *Antiq.* cap. 1; Herodotus, lib. 1, et alii.

14. LOCUTIQUE SUNT FILII JOSEPH (puta Manassenses et Ephraimitæ) AD JOSUE ET DIXERUNT: QUARE DEDISTI MIHI POSSESSIONEM SORTIS ET FUNICULI UNIUS, CUM SIM TANTA MULTITUDINIS, ET BENEDIXERIT MIHI DOMINUS? — q. d. Cur nobis qui facimus duas tribus, scilicet Ephraim et Manasse, tam angustos dedisti limites, ut unius funiculi, id est unius sortis et tribus esse videatur, quia vix uni soli tribui sufficiunt; cum tamen Deo nobis benedicente in magna multitudinem excreverimus? Dicunt hoc, non quod regiones eis sorte assignate ultrique tribui non sufficerent, sed quod plerumque possiderentur a Chananeis, quos ipsi expellere se posse diffidebant, eo quod arces et urbes in montibus et rupibus occuparent situ et arte munitas. Sperabant ipsi se a Josue, utpote suo contribuli (erat enim Josue ex tribu Ephraim) obtenturos ut ex aliis tribubus regiones aliquæ pacifice sibi assignarentur. Sed stetit Josue fortis, noluitque aliis tribubus quidquam admovere, quod sæpe tribuere. Nihil ergo dedit carni et sanguini, sed totum justitia, iustaque distributionem jam factam confirmavit. Unde ait:

15. SI POPULUS MULTUS ES, ASCENDE IN SILVAM, ET SUCCIDE TIBI SPATIA IN TERRA PHERZEI ET RAPHAÏM, — q. d. Si abundas hominibus, et queris laxiora ad habitandum spatia, noli ea postulare in aliis

tribubus cum illorum injuria, sed spatia tibi assignata in terra Pherzei et Raphaim iis expulsis, et instar silvæ excisis, occupa, excole, ædifica. Est metaphora; terram enim a Chananeis occupatam vocat silvam, eo quod sicut silva excisendi debet, ut locus arari possit; sic excisendi erant Pherzei, ut eorum terram occuparent Josephite.

16. NON POTERIMUS AD MONTANA CONSCENDERE, CUM FERREIS CURRIBUS UTANTUR CHANANEI. — Erant hi falcati currus, qui falcebus et gladiis armati in hostes immisi, homines et obvia quæque secabant, et quasi demetebant. Talibus usus est Darius rex Persarum pugnans contra Alexandrum Magnum. Audi Curtium, lib. IV: « Ipse ante se falcati currus habebat, quos signo dato universos in hostem effudit. Ruebant laxatis habenis aurige, quo plures nondum satis proviso impetu obtulerent. Alios ergo hastæ multum ultronem eminentes, alios ab utroque latere dimissa falces lacerare. »

Xenophon, lib. VI *Cyropætiæ*, Cyrum horum curruum facit inventorem; sed hinc liquet, tempore Josue, qui Cyrum nonagenis annis antecessit, talibus curribus usos fuisse Chananeos. Porro terror iste curruum mox evanuit; nam iis opposuere milites longis hastis densatos, qui equorum ventres suffoderent, itaque iis occisis vel cæcis currus eorum inutiles redderent. Advenit hoc Alexander Magnus, teste Curtio, lib. IV, et Diodoro Siculo, lib. XVII: « Pedites, inquit, omnis phalangis communuit, quando propius impulsi fuissent currus, ut elyptos conjungerent, sarissifera eos vehementer pulsarent, eo strepitu conternatos equos quadrigas retrorsum rapturos, quod illa accidit. »

17. DIXITQUE JOSUE. — Josue, nil Manassensium replica motus, stat firmus, nec aliud eis responsum dat, quam id quod jam dedit, scilicet ut armis sibi spatia laxent.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sortitio tribuum coapta in Galgalis, sed intermissa, jussu Josue restituitur in Silo. Mittit ergo ipse mentores, qui reliquam Chananeam adhuc indivisam exactius dimetiuntur, et in septem regiones pro septem reliquis tribubus partiuntur. Quocirca tribus Benjamin prima unam ex septem sorte occupat, vers. 11, cuius deinde urbes et limites describuntur.

1. Congregatique sunt omnes filii Israel in Silo, ibique fixerunt tabernaculum testimonii, et fuit eis Terra subjecta. 2. Remanserant autem filiorum Israel septem tribus, quæ necdum acceperant possessiones suas. 3. Ad quos Josue ait: Usquequo marctis ignavia, et non intratis ad possidendam Terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum dedit vobis. 4. Eligite de singulis tribubus ternos viros, ut mittam eos, et pergant atque circumterram Terram, et describant eam juxta numerum uniuscujusque multitudinis; referantque ad me quod

descripserint. 5. Dividite vobis Terram in septem partes: Judas sit in terminis suis ab Australi plaga, et domus Joseph ab Aquilone. 6. Mediam inter hos terram in septem partes describite; et huc venietis ad me, ut coram Domino Deo vestro mittam vobis hic sortem: 7. quia non est inter vos pars Levitarum, sed sacerdotium Domini est eorum hereditas. Gad autem et Ruben, et dimidia tribus Manasse, jam acceperant possessiones suas trans Jordanem ad Orientalem plagam; quas dedit eis Moyses famulus Domini. 8. Cumque surrexissent viri, ut pergerent ad describendam Terram, præcepit eis Josue, dicens: Circuite Terram, et describite eam, ac revertimini ad me, ut hic coram Domino, in Silo, mittam vobis sortem. 9. Itaque perrexerunt, et lustrantes eam, in septem partes dividerunt, scribentes in volumine; reversique sunt ad Josue in castra Silo. 10. Qui misit sortes coram Domino in Silo, divisitque Terram filiis Israel in septem partes. 11. Et ascendit sors prima filiorum Benjamin per familias suas, ut possiderent Terram inter filios Juda et filios Joseph. 12. Fuitque terminus eorum contra Aquilonem a Jordane: pergens juxta latus Jericho Septentrionalis plagam; et inde contra Occidentem ad montana descendens, et perveniens ad solitudinem Bethaven; et 13. atque pertransiens juxta Luzam ad Meridiem, ipsa est Bethel: descenditque in Atharoth-addar, in montem qui est ad Meridiem Beth-horon inferioris; 14. et inclinatur circueis contra mare ad Meridem montis qui respicit Beth-horon contra Africum: suntque exitus ejus in Cariath-haal, quæ vocatur et Cariathiarim, urbem filiorum Juda. Hæc est plagam contra mare, ad Occidentem. 15. A Meridie autem ex parte Cariathiarim egreditur terminus contra mare, et pervenit usque ad fontem aquarum Nephthoa. 16. Descenditque in partem montis, qui respicit Vallem filiorum Ennom: et est contra Septentrionalem plagam in extrema parte Vallis Raphaim. Descenditque in Geennom (id est, Vallem Ennom) juxta latus Jebusi ad Austrum; et pervenit ad fontem Rogel, 17. transiens ad Aquilonem, et egrediens ad Ensemes, id est, fontem Solis: 18. et pertransit usque ad tumulos, qui sunt e regione Ascensus Adommin; descenditque ad Abenboen, id est, lapidem Boen filii Ruben, et pertransit ex latere Aquilonis ad campestria: descenditque in plantiæ, 19. et prætergreditur contra Aquilonem Beth-hagla; suntque exitus ejus contra linguam maris salissimi ab Aquilone in fine Jordanis ad Australem plagam: 20. qui est terminus illius ab Oriente. Hæc est possessio filiorum Benjamin per terminos suos in circuitu, et familias suas. 21. Fueruntque civitates ejus, Jericho et Beth-hagla et Vallis Casis, 22. Beth Araba et Samaraim et Bethel. 23. Et avim et Aphara et Ophera. 24. Villa Emona et Ophni et Gabee: civitates duodecim, et villæ earum. 25. Gabaon et Rama et Beroth, 26. et Mesphe et Caphara et Amosa; 27. et Recem, Jarephel et Tharela, 28. et Sela, Eleph et Jebus, quæ est Jerusalem, Gabaath et Cariath: civitates quatuordecim, et villæ earum. Hæc est possessio filiorum Benjamin juxta familias suas.

CONGREGATI SUNT OMNES FILII ISRAEL IN SILO (Silo est mons altissimus, et civitas in monte), ubique FIXERUNT TABERNACULUM TESTIMONII; — in quo scilicet erat testimonium, id est, tabulæ legis cum arca et Cherubim. Hinc patet arcam et cum arca castra Hebræorum e Galgalis fuisse translata in silo, quæ erat in tribu Ephraim, ex qua erat dux Josue. Par enim erat ut arca esset in tribu Ducis, ac Ducem populus sequeretur, præsertim quia Silo erat juxta Jerusalem (ab ea enim distabat duabus leucis sive horis distantia) in qua Deus sibi sedem templumque statuerat decreverat. Mansit arca in Silo 350 annis et amplius, puta a Josue usque ad Samuelem, I Reg. xiv, 3. Rabbinus putant hanc arcam e Galgalis translationem factam ac

44 ducatus Josue, indeque computant annos Jubileos, quos ipsi numerant 47, puta 850 annos quibus Hebræos terram promissam occupasse ipsi asserunt; sed hallucinantur in multis. Verius Torriellus et alii censent hanc arcam translationem factam post septem annorum bella, puta anno octavo ducatus Josue.

Tunc enim Josue Chananeam a se debellatam pacifice possedit, eamque inter duodecim tribus distribuit; quare tunc singuli domos incolere vineasque et agros excolere cœperunt. Tunc ergo pariter leges et caeremonia a Deo prescriptæ per Moysen in praxin inductæ sunt, ac consequenter ritus anni septimi, pariter et quinquagesimi, sive

igitur annus octavus Josue (non primus, quo ingressus Chananeam expugnavit Jerichontem, uti nonnulli volunt) fuit exordium horum annorum: ab illo enim numerari cœperunt anni tam Sabbatici, quam Jubilei, juxta legem a Deo sanctam Levit. xvi, 2 et seq., uti ibidem ostendi.

2. REMANSERANT AUTEM FILIORUM ISRAEL SEPTEM TRIBUS, QUÆ NEDUM ACCEPERANT POSSESSIONES SUAS. — Id factum est, partim ex torpore et ignavia septem tribuum, hæc enim eis obijcit Josue versu sequenti; partim quod eis oborta fuerit suspicio priorum terræ sanctæ dimensionem non satis æque esse factam, in eaque a mensuris commissum esse errorem; nam ut is emendetur, Josue demum mittit novos descriptores, qui septem tribus exactius restantem terram dimetiuntur, et in septem regiones distribuant.

3. AD QUOS JOSUE AIT: USQUEQUO MARCETIS IGNAVIA? etc. — Solet labore fessos corripere sopor et torpor; sic hic Israelitis bello septennali fatigatos invasit ignavia ad mittendum Geometras, qui Chananeam reliquam in septem partes æque septem tribuum partirentur. Non ergo significat hic Josue multum temporis, scilicet septem annos inter priorem et posteriorem hanc Chananeæ divisionem intercessisse, ut volunt Rabbinus, et eos secuti Masius et Magalianus: tantam enim moram et ignaviam nec tulisset Josue, nec Hebræi. Quis enim eos tam numerosos (erant enim plusquam decies centena millia hominum in septem hisce tribubus) abisset, nisi ipsi singuli terram, quæ sortitione sibi obvenerat, arassent, seminassent, coluissent? Tandem ergo urget eos, ut illico missis agrimensoribus terram dividant, ut divisa septem tribubus sortitione distribuatur; ne ipse ceteris tribubus, quæ jam suas sortes possidebant, litem moventur. Otium enim est causa indigentia, indigentia est causa furti et rapinae.

4. DESCRIBANT EAM JUXTA NUMERUM UNUSCUIUSQUE MULTITUDINIS. — id est, juxta numerum tribuum, ut scilicet pro septem tribubus terram describant et dividant in totidem portiones sive regiones, sed ita ut numerosiori tribui major vel fortior terræ portio assignari queat. Ita se explicat versu sequenti: jaciebantur enim sortes pro quantitate tribus, ut si illa esset magna, regio sorte dilatari; si parva, regio sorte arctari posset.

6. MEDIAM INTER HOS TERRAM IN SEPTEM PARTES DISTRIBUITE. — 7. mediam inter hos non est in Hebræo, Chaldeo et Septuaginta; nam etiam ultra sortem tribuum Ephraim et Manasse, sors septem tribuum extendebatur usque ad Libanum. Unde aliqui suspicantur hic esse mendum, et corrigendum sic, reliquam inter vos. Et sane 7. mediam, exponendum est reliquam. Reliqua enim terre pars erat media, vel inter Judeos et Josephitas, vel inter Josephitas et Libanum, vel inter Judeos et Idumæos. Hi enim erant limites terræ Hebræis promissæ, a Deo statuti.

7. SED SACERDOTIUM DOMINI EST EORUM HEREDITAS. — « Sacerdotium, » id est, Sacerdotalis provectus, puta oblationes, victimæ, primitivæ, vota, quæ sacerdotibus ex lege dari debebant, erant quasi hereditas Levitarum; inde enim vivebant, quia non habebant portionem terræ, ut ceteræ tribus.

9. REVERSIQUE SUNT AD JOSUE IN CASTRA SILO. — Josephus ait eos septem mensibus occupatos fuisse in hac terræ descriptione, ac septimo mense ad Josue in Silentem reversos.

14. ET INCLINATUR. — Hebraice *נָחַת* *naht*, id est, delineatur, figuratur cum aliqua inclinatione et flexu. Unde Masius verit, *gyrbat*; Tigurina, *reflectit*.

16. DESCENDITQUE IN PARTEM MONTIS, QUI RESPICIT VALLEM FILIORUM ENNOM. — « Montis, » scilicet Moria, ut dixi cap. xv, 8.

18. ET PERTRANSIT USQUE AD TUMULOS. — Hebraice usque ad *Goloth*, quod Noster verit *Tumulos*. 73. *Tumulos* ergo hic est nomen proprium urbis, vel loci ita dicti ab acervis vel tumulis armorum vel lapidum, etc. Vide dicta supra cap. xv vers. 7.

21. VALLIS CASIS. — Hebraice *קַסִּים* *kasim*, quæ vox significat excisionem vel finem. Est nomen proprium vallis et urbis in ea sitæ, quod illa divisa et quasi discissa foret. Unde Masius verit, *vallis abrupta*, vel *plantis discissa*. Alii vertunt, *vallis incisionis*, quod in ea balsamum non ferro, sed acuto vitro, osse vel lapide inciditur; si ferro enim incidatur, frutex emoritur, ait Plinius lib. XII, cap. xxv, et Josephus, lib. XIV *Antiq.* cap. i. Erat enim vallis hæc non procul a Jerichunte, quæ sola ferebat balsamum, ut docet Josephus ibidem.